

ROMÂNII DIN PROVINCILE UNITE CU ȚARA-MAMĂ ȘI CONSTITUȚIA REÎNTREGIRII (1923)

Gabriel-Virgil Rusu*

Abstract: *The present research proposes an exploration of the constitutional situation in the Kingdom of Romania before the drafting of the fundamental pact of 1923. After an overview of the international events that preceded the First World War and its consequences, the situation of the Romanian population outside the country's borders is analyzed, the effects of imperial constitutions on them and the way to achieve the Romanian national state. The author tries to answer with historical-legal arguments the question whether until the entry into force of the Constitution of 1923 in the territories united with Romania – Bessarabia, Bucovina, and Transylvania – the citizens were subject to any constitutional provision or was there a „constitutional hiatus”? The study ends with the presentation of how the fundamental law was adopted by the Parliament of Greater Romania and with the researcher's conclusions.*

Keywords: Romania, Parliament, Constitution, union, nation.

Europa la granița dintre două secole

La cumpăna veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, Europa era un continent tot mai agitat, tot mai instabil, cu imperii seculare care încercau să-și conserve granițele și cu state mai noi clocotind de ambiții expansioniste. În cancelarii, în adunări parlamentare, în piețele publice ori în presa vremii se vorbea tot mai intens despre naționalism, șovinism sau revizionism. Semănând tot mai mult cu un imperiu, Germania și-a consolidat poziția geo-politică în urma războaielor cu vecinii – Franța și Austria –, devenind un stat cu o situație demografică de invidiat, o forță militară de prim rang a continentului și centrul de gravitație a întregii politici europene. Aceasta s-a datorat nu numai economiei tot mai performante și a comerțului tot mai modern și mai dinamic, ci, mai ales, disciplinei și tenacității poporului german care visa la reînvierea spiritului teutonic al vremurilor de demult. Din păcate pentru ele, Anglia și Franța erau mult mai preocupate de proiectele coloniale decât de concurența pe care le-o făceau prusacii în Europa, iar cea din urmă părea să uite că avea o revanșă de luat în fața Germaniei care o umilise la Sedan, în anul 1870, răpindu-i importante teritorii.

* Asistent cercetare, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca; e-mail: gherleanul_1964@yahoo.com

Situația din centrul continentului dădea semnele unei instabilități tot mai vizibile. Politicienii liberali ai vremii considerau, pe bună dreptate, faptul că dualismul austro-ungar era „cântecul de lebadă” al secularului imperiu al Casei de Habsburg în condițiile în care popoarele supuse Coroanei – românii, polonezii, sârbii, croații, cehii, slovacia și alții – reclamau tot mai insistent dreptul la autodeterminare. În Sud-Estul Europei continua agonia unui Imperiu Otoman muribund, pe care cele zece războaie purtate timp de două secole cu imperiile vecine l-au făcut extrem de vulnerabil în fața năzuințelor naționale ale popoarelor din Balcani. Totuși, pentru neamurile creștine încă supuse puterii Semilunii pericolul mai mare venea de la ruși care, în numele miticului testament al lui Petru cel Mare și a unui panslavism ortodox declarat, s-a apropiat amenințător de Strâmtori, năzuind să elibereze Constantinopolul.

Iminența unui conflict major european a determinat Marile Puteri să construiască alianțe politico-militare. O primă alianță s-a constituit în anul 1882 prin alăturarea Austro-Ungariei și Italiei, Germaniei cancelarului Otto von Bismark, toate având interese politice și militare comune. Numită „Tripla Alianță”, coaliția și-a deschis porțile și regatului României, țară văzută de către marile puteri ca un factor de stabilitate și un aliat important la gurile Dunării. Polarizarea continentului s-a realizat în anul 1907, în momentul în care Anglia, Franța și Rusia au pus bazele celei de-a doua coaliții – Tripla Înțelegere sau Antanta –, ce reprezenta într-un fel renașterea politico-militară a Franței. Din momentul în care cele două blocuri de state antagoniste au fost create, războiul a devenit previzibil și imposibil de evitat.

Echilibrul european era tot mai fragil și multe din statele europene își doreau războiului din interese naționale, economice, militar-strategice sau revanșarde. Și acesta a izbucnit cu toată puterea ! Asasinarea, în 28 iunie 1914, la Sarajevo, a principelui moștenitor al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, de către patriotul sârb, Gavrilo Princip, a fost scânteia care a provocat prima conflagrație mondială. Europa s-a mobilizat, alianțele s-au întărit prin aderarea statelor europene care nu optaseră pentru neutralitate, guvernele formulau declarații de război, au fost alarmate garnizoanele din colonii, întreaga viață economică a fost pusă în slujba susținerii efortului militar, mase întregi de populații au fost înrolate în armate, presa vremii însuflețea spiritele, în timp ce civilizația umană se afla, pentru prima dată în istorie, față în față cu spectrul dezastrului ei.

Războiul urma să fie, potrivit previziunilor, scurt, de câteva săptămâni, având în vedere progresele făcute de industria de armament. După un început entuziasmant, în care au fost angrenate imense resurse materiale și umane fronturile s-au stabilizat, semn că cele două tabere, de forțe relativ egale, începuseră o confruntare de durată. Astfel a început așa-numitul „război de

poziții”, un război de uzură, atipic, cu soldați îngropați în tranșee pline de apă, un adevărat infern din care se părea că nimeni nu va scăpa vreodată¹. După trei ani de carnagiu, beligeranții resimțeau din plin oboseala, iar pe front dezertările se înmulțeau, mai ales în armata austro-ungară, un imens corpus militar eterogen din punct de vedere etnic. În apusul Europei, grupările de stânga militau pentru pace, manifestând în principalele centre urbane, în timp ce în răsăritul continentului, în tabăra țaristă, izbucneau tot mai frecvent tulburări și revolte. Curând situația din Rusia va deveni dramatică.

Țarul Nicolae al II-lea Romanov a fost acuzat de liberali de gestionarea ineficientă a problemelor sociale generate de război și de marea foamete din iarna anilor 1916–1917. Orgolios și reticent la orice tentativă de reformă, suveranul a fost silit să abdice în favoarea fratelui său, Mihail, dar acesta a refuzat coroana provocând un *interregnum* pe fondul căruia revoluționarii ruși – membrii Partidului Constituțional–Democrat (liberalii) și ai Partidului Social–Democrat (menșevicii) – au preluat puterea. Curând, ei s-au dovedit incapabili să guverneze țara pe timp de război, fapt care a favorizat intrarea în scenă a bolșevicilor (comuniștii) lui Vladimir Ilici Lenin, prin lovitura de stat din 7 noiembrie 1917.

Lenin a dorit să dea un restart țării și să o rupă de trecutul monarhic (vezi asasinarea familiei imperiale), oferindu-i un nou model societal, cel comunist, experimental. A vrut și să păstreze intacte granițele imperiului, dar nu a fost capabil să controleze tendințele centrifuge ale națiunilor subjugate de veacuri în Rusia Țaristă – finlandezii, estonii letonii, lituanienii, polonezii, românii basarabeni și ucrainenii –, iar *Decretul asupra păcii* (26 octombrie 1917), adoptat de cel de-al doilea Congres al Sovietelor Muncitorilor, Soldaților, Deputaților și Țăranilor, a creat o altă bază politico-juridică, pe lângă punctele wilsonieie, pentru constituirea statelor naționale în partea de răsărit a Europei. O altă măsură importantă luată de comuniști a fost aceea de a scoate țara din război. Armistițiul și apoi pacea semnată de ruși la Brest-Litovsk (3 martie 1918) cu Puterile Centrale au creat iluzia înclinării decisive a balanței în favoarea Germaniei și a aliaților săi, care se puteau concentra mai mult pe frontul din Apus. Dar în 1917, Statele Unite ale Americii intraseră în scenă alături de forțele Antantei, iar progresele înregistrate pe teatrele de operațiuni au anulat dezechilibrul provocat de retragerea rușilor din război.

În anul 1918 Puterile Centrale dădeau tot mai multe semne de slăbiciune, prefigurând sfârșitul războiului. Promisiunile de pace formulate de președintele american W. Wilson în „cele 14 puncte” și ecurile Revoluției

¹ Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. III, Iași, Institutul European, 1998, p. 328.

Bolșevicii au creat haos în toate imperiile de pe continentul european, beligeranții îndreptându-se spre armistițiu. Popoarele Austro-Ungariei s-au ridicat și ele aspirând la făurirea propriilor state naționale. La Berlin s-a proclamat Republica, iar împăratul Wilhelm al II-lea a abdicat părăsind țara. În data de 11 noiembrie 1918, reprezentanții noului guvern provizoriu al Germaniei, condus de social-democratul Friedrich Ebert, au semnat, la Compiègne, armistițiul. Marele Război se încheiase !

Românii sub efectele Constituțiilor imperiale

Europa ieșea profund schimbată din experiența nefastă a celui mai sângeros conflict din istoria omenirii. Imperiile continentale: Austro-Ungar, Otoman, Țarist și cel German au căzut, și-au schimbat forma de guvernământ, structura social-politică sau au fost anulate ca statalitate. Din ruinele lor s-au născut noile state fondate pe principiul, de esență liberală, al naționalităților: Cehoslovacia, Ungaria, Austria, Finlanda, Estonia, Letonia sau Lituania. Polonia a „reînviat” din părți disparate, România și-a desăvârșit statul național, Italia la fel, iar popoarele sud-slave eliberate de închistările otomane și habsburgice au format Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, viitoarea Iugoslavie. Europa devenea, astfel, dintr-un continent al imperiilor unul al națiunilor suverane care s-au călăuzit după principii constituționale de inspirație moderne, occidentală. Noile state-națiune ale Europei au fost recunoscute de tratatele de la Paris (1919–1920)².

Românii din Gubernia Basarabiei – considerați cetățeni ruși – erau supușii țarului, iar în teritoriu se aplicau prevederile primei Constituții imperiale ruse, din 23 aprilie 1906, cunoscută și sub numele de *Legile Fundamentale* care, printre altele, statua faptul că „puterea supremă autocratică este investită în Țarul tuturor rușilor. Este porunca lui Dumnezeu ca această autoritate să fie respectată nu numai datorită fricii, ci și datorită conștiinței”. Duma de stat, parlamentul Rusiei era subordonată țarului care păstra pe lângă titlul de autocrat și controlul total asupra forțelor armate și politicii externe³. Evenimentele din imperiu, pe fondul cărora bolșevicii preiau puterea, va duce la destrămarea acestuia și transformarea lui etapică în URSS (1922).

Situația din Basarabia devine dramatică la începutul anului 1918, când trupele ruse, scăpate de sub controlul comandanților lor, vor proceda la acte de

² *Ibidem*, p. 336 și C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisiuc, *România și Conferința de pace de la Paris (1918–1920). Triumful principiilor naționalităților*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1983, *passim*.

³ Paul Dukes, *Istoria Rusiei, 882–1996*, București, Edit. ALL, 2009, p. 187.

jaf și teroare, mai cu seamă în capitala Chișinău. În acele momente, proaspăt declarata Republică Democratică Moldovenească își va proclama independența, la data de 24 ianuarie (o dată simbol pentru poporul român!), iar două luni mai târziu, la 27 martie 1918, în numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării – reprezentanța națională – decreta: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani, din trupul vechii Moldove. În puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama ei România”⁴.

În monarhia austro-ungară, un stat dualist, nu a existat o lege fundamentală comună, așa cum ni s-ar părea normal, ci un set de legi cu valoare constituțională care erau aplicate atât în Cisleithania (Austria și țările ei, inclusiv Bucovina), cât și în Trasleithania (vechea Ungarie Mare, cuprinzând și Transilvania, Banatul Crișana, Sătmarul și Maramureșul). Este vorba de *Pragmatica Sancțiune* (1713) care asigura accesul succesoral la tron a moștenitorilor de sex feminin, de *Legea Constituției* numită și *Legea Delegației* ce a intrat în vigoare la data constituirii dualismului, 21 decembrie 1867 și *Acordurile Uniunii Vamale și Comerciale* din anul 1878. În Trasleithania *Legea Constituției* fusese introdusă în câmpul legislativ prin *Legea nr. XII/1869* care a fost ulterior modificată și completată⁵, românii de dincolo de Carpați fiind supuși autorității sale.

Ca răspuns la manifestul „Către popoarele mele credincioase” al împăratului Carol I de Habsburg (3 octombrie 1918), deputații români bucovineni din Parlamentul de la Viena vor constitui Consiliul Național Român (CNR). La inițiativa lui Sextil Pușcariu, la 14 octombrie 1918, se convoacă la Cernăuți „Adunarea Constituantă”, care proclamă „unirea Bucovinei integrale” la celelalte provincii românești. Consiliul Național va cere guvernului român intervenția militară, care este aprobată la 23 octombrie 1918, pentru a contracara presiunile Ucrainei care revendica și ea acest teritoriu al vechii Moldove. La 12 noiembrie 1918, CNR a votat Legea provizorie asupra puterilor Țării Bucovinei, constituindu-se un Consiliu Legislativ și un Guvern condus de Iancu Flondor. La 15 noiembrie, Congresul General al Bucovinei a votat în unanimitate, cu sprijinul locuitorilor germani și polonezi, unirea cu România.

⁴ <http://www.cimec.ro/istorie/unire/moldo.htm>, accesat în 17 martie 2023.

⁵ *Monarhia habsburgică (1848–1918)*, vol. I, *Dezvoltarea economică, administrația și sistemul juridic, forța armată*, ed. îngrijită de Rudolf Graf, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Edit. Polirom, 2020, p. 173–174.

În Transilvania Consiliul Național Român Central cu sediul la Arad ia inițiativa luptei pentru emanciparea românilor și înfăptuirea dezideratelor naționale. Rezoluțiunea Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia decreta „unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre”⁶. Practic, în momentul dizolvării imperiilor Țarist și Austro-Ungar și dispariției statalității lor, legile fundamentale pe care ele s-au clădit erau abrogate *de jure* și *de facto*. Teritoriile lor vor deveni, în mare parte state naționale independente sau provincii ale statelor-mamă, cu alte forme de guvernământ și cu alte legi constituționale.

Hiatus constituțional sau extindere a Constituției din anul 1866 în provinciile unite cu România ?

Barbu B. Berceanu consideră că prin actele Unirii din 1918, Constituția Vechiului Regat „s-a extins explicit în noile provincii cu titlu de constituție octroiată⁷ (în limita în care actul Unirii nu a fost condiționat și în care aplicarea lui nu impunea ori nu prevedea norme de tranziție)”⁸. Dacă în documentele de Unire ale Basarabiei și Bucovinei nu identificăm astfel de prevederi, potrivit Rezoluțiunii de la Alba Iulia teritoriile desprinse din Transleithania (Ungaria) căpătau, în baza alineatului II, „autonomie provizorie până la întrunirea Constituintei aleasă pe baza votului universal”⁹. În plus, anumite prevederi – principii fundamentale – fac din Rezoluțiune un document cu rol de constituție sau cu valoare constituțională, prevederi pe care le vom întâlni, în total sau în parte, cuprinse și în corpusul Constituției române din anul 1923¹⁰. În fine,

⁶ <https://centenarulromaniei.ro/rezolutia-adunarii-nationale-alba-iulia-1-decembrie-1918>, accesat în 17 martie 2023

⁷ ca favoare, n.a.

⁸ Barbu B. Berceanu, *Istoria constituțională a României în context internațional comentată juridic*, București, Edit. Rosetti, 2003, p. 302.

⁹ Era vorba despre prefiguratele alegeri din România Mare și de formarea Adunării Constituyente care urma să dea statului un nou act fundamental menit să consfințească noile realități.

¹⁰ „Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

1. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat.

2. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament.

aceiași act solemn stipula în ultimul alineat norme de tranziții: „Pentru conducerea mai departe a afacerilor Națiunii Române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română, oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiile pe care le va afla necesare în interesul națiunii”. Cu alte cuvinte, se organiza un parlament al Transilvaniei – Marele Sfat Național al cărui președinte fusese ales Gheorghe Pop de Băsești – și, ulterior, un guvern numit Consiliul Dirigent – condus de Iuliu Maniu –, instituții menite să administreze provincia până la realizarea unificării depline. Așadar, în opinia noastră, dacă în cazul Basarabiei și Bucovinei avem fie un hiatus constituțional, fie o extindere *de facto* a Constituției din anul 1866, în provinciile desprinse din Austro-Ungaria putem discuta despre un document cu valoare constituțională provizoriu, aflat în vigoare până în momentul elaborării Constituției Reîntregirii (1923).

Situația constituțională în momentul Marii Uniri era destul de confuză. Încheierea Primului Război Mondial lăsase neterminată acțiunea constituțională începută în anul 1914, în timp ce activitatea Adunărilor de Revizie fusese întreruptă atât de către mersul nefast al războiului, cât și de o serie de aspecte procedurale neconforme din perioada guvernului Marghiloman. Legea Fundamentală fusese modificată forțat în anul 1917 prin decrete lege și sub imperiul momentelor dramatice prin care trecea țara, ocupată în mare parte de armatele Puterilor Centrale, existând prevederi contradictorii în text.

Constituționaliștii vremii și-au pus problema dacă, în noile împrejurări istorice, era necesară elaborarea unui nou act fundamental sau era suficientă doar o revizuire a Constituției din anul 1866 care timp de o jumătate de secol își dovedise viabilitatea. Exista un precedent din anul 1884 când, prin „Actul adițional nr. 133”, s-a dispus aplicarea Constituției, prin legi speciale, pe teritoriul Dobrogei, provincie alipită Vechiului Regat prin Pacea de la Berlin (1878) în urma Războiului de Independență. Se știe că prin Tratatul de la Berlin din 13 iulie 1878 s-a recunoscut independența României, legând-o însă

3. Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.

4. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființând fidei-comisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atât cât o să poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte, potențarea producției.

5. Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantajii, care sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus”: <https://centenarulromaniei.ro/rezolucia-adunarii-nationale-alba-iulia-1-decembrie-1918>, accesat în 17 martie 2023.

de o serie de condiții printre care unele de ordin teritorial. Astfel, potrivit art. 45 al tratatului Principatul retroceda „M.S. Împăratului Rusiei porțiunea teritorială a Basarabiei, despărțită de Rusia în urma Tratatului de la Paris din 1856, și care, la apus se mărginește cu talvegul Prutului, iar la miază-zi cu talvegul brațului Chilie și cu gura Stari-Stambulului”. În același timp, conform art. 46 erau „întrupate cu România: insulele formând Delta Dunării, precum și insula Șerpilor, Sangiacul Tulcei, cuprinzând districtele (cazas) Kilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Küstengea și Medgidia”¹¹. În afară de aceasta România mai primea „Ținutul situat în sudul Dobrogei, până la o linie care, plecând la răsărit de Silistra răspunde la Marea Neagră la miază-zi de Mangalia. Linia granițelor se va fixa la fața locului, de Comisiunea Europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei”.

Aceste dispoziții de drept internațional public urmau să fie transpuse în dreptul intern prin legea de modificare a Constituției de la 1866 mai sus amintită, din 8 ianuarie 1884, care preciza faptul că „Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constituie un singur stat indivizibil”. Se adăuga un nou articol, nr. 133 (adițional), ale cărui prevederi stipulau: „Dispozițiile acestei constituții se vor aplica prin legi speciale și în partea României de peste Dunăre”¹².

O analiză comparativă a dus la concluzia că dacă atunci teritoriul era mult mai restrâns (doar două județe), având o populație predominant rurală și destul de înapoiată cultural, cele trei provincii unite la 1918 – Basarabia, Bucovina și Transilvania – aveau la un loc un teritoriu și un număr de locuitori mai mari decât ce exista în România înainte de război. Astfel, efectele pactului fundamental nu se puteau extinde pur și simplu asupra unor cetățeni noi (o bogată populație urbană și o puternică industrie), cu un nivel de cultură mai ridicat, care nu luaseră parte la încheierea lui: Constituția din 1 iulie 1866 reprezenta exclusiv voința clasei politice și a locuitorilor din statul extracarpatic și era destinată unui scop precis – consolidarea Micii Uniri¹³. În plus, România

¹¹ Mircea Duțu, *Integrarea Dobrogei în spațiul juridico-statal românesc (1878–1921) – etapă importantă a realizării Marii Uniri*, în <https://www.ujmag.ro/drept/diverse/conferinta-un-secol-de-la-infaptuirea-romaniei-mari-140-de-ani-de-la-revenirea-dobrogei-in-spatiul-juridic-romanesc/rasfoire/>, accesat în 12 septembrie 2023.) p. 12.

¹² Teritoriul Dobrogei românești avea să cunoască modificări prin: Tratatul de la București (28 iulie/10 august 1913), în sensul că intra în componența României și Cadrilaterul, frontieră recunoscută prin Tratatul de pace cu Bulgaria, semnat la Neuilly, la 27 noiembrie 1919 (art. 27), iar prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940, granița cu Bulgaria revenea la traseul fixat prin Tratatul de la Berlin din 1878: *Ibidem*.

¹³ Ioan Vida, Ioana Cristina Vida, *Influența Marii Uniri asupra evoluției constituționale a României*, „Universul Juridic”, 3 ianuarie 2020, în <https://www.universuljuridic.ro/influenta-marii-uniri-asupra-evolutiei-constitutive-romaniei/2>, accesat în 21 martie 2023.

s-a ales și cu o bogată zestre de minorități naționale (cele mai importante: maghiari – 7,9%, germani – 4,1%, evrei – 4%, ori sârbi, și ruteni în procente mai mici) și a unor confesiuni noi (greco-catolică, romano-catolică, protestantă de tip calvin, luteran sau unitarian) anterior neglijabile, ca pondere, în Vechiul Regat, pentru care tratatele de pace impuseseră statului român garantarea drepturilor acestora. Iată, așadar, că noua situație socială, economică, culturală și politică impuneau adoptarea unui nou pact fundamental¹⁴.

Noua Constituție a României, motiv de controverse politice

Timp de trei ani după război, România Mare s-a confruntat cu o instabilitate politică, perioadă de timp în care s-au succedat șase guverne (din care trei conduse de militari de carieră) ce au întâmpinat mari greutăți în privința rezolvării numeroaselor probleme interne, inclusiv cele legate de integrarea noilor provincii. La data de 19 ianuarie 1922 Ion I.C. Brătianu primește din partea regelui Ferdinand I cel de-al patrulea mandat de premier, sens în care propune dizolvarea corpurilor legiuitoare și organizarea de alegeri pentru Adunările Naționale Constituante. Actul electoral din martie 1922, prin care Corpurile Legiuitoare au fost convocate în calitate de Constituantă, a fost contestat de o bună parte a clasei politice ce au acuzat „metode care au asigurat tuturor guvernelor ce au urmat aservirea sufragiului universal pus în slujba intereselor de gașcă” (prin eludarea legii electorale și prin fraudă)¹⁵. În semn de protest, Partidul Poporului, condus de mareșalul Alexandru Averescu, refuză să ia parte de lucrările Constituantei și rupe orice legătură cu guvernul Brătianu.

Într-o atmosferă tensionată, la data de 27 martie 1922, se deschidea sesiunea acestui înalt for legislativ care avea să lucreze până la elaborarea noului act fundamental. Partea tehnică de redactare a proiectului va fi încredințată unei Mari Comisii Constituționale care însuma parlamentari, membri ai guvernului și juriști de mare valoare. Documentul va fi depus apoi, conform procedurii, în Parlament, la data de 5 martie 1923. După aceea au urmat dezbaterile în camerele reunite. Opoziția formată din Partidul Național Român condus de Iuliu Maniu, Partidul Țărănesc al lui Ion Mihalache, la care s-au raliat Pantelimon Halippa și Mihai Popovici, reprezentând Basarabia și Transilvania, au contestat competența adunărilor motivând faptul că acestea nu reprezintă în mod real națiunea română.

Maniu tuna și el acuzator de la tribuna Parlamentului: „Constituțiunea însăși la obârșia ei nu poate izvorî decât dintr-o delegațiune expresă dată de

¹⁴ Eleodor Focșăneanu, *Istoria constituțională a României (1859–1991)*, București, Edit. Humanitas, 1998, p. 73–74.

¹⁵ Barbu B. Berceanu, *op. cit.*, p. 305.

către Națiune unei Constituante: ori suntem sub regimul Constituțiunii din 1866 și (aceasta) trebuie revizuită conform art. 128¹⁶, ori un stat nou născut din Unirea Vechiului Regat cu provinciile emancipate [și atunci] alcătuirea așezământului nu se poate face altfel decât prin delegațiune dată de Națiune unei Constituante”¹⁷. Și Ion Mihalache declara la data de 10 februarie 1923: „luând puterea prin uzurpațiune și împotriva normelor constituționale, fabricându-și un parlament prin violentarea voinței naționale și prin fraude, prima grijă a guvernării liberale a fost să-și asigure dictatura politică printr-un surogat de constituție impusă Țării cu forța armată”¹⁸.

Protestul liderului țărănist, cel a lui Maniu față de viciile de procedură, și pasivismul lui Averescu au fost în van, deoarece Partidul Național Liberal și aliații săi aveau o majoritate confortabilă în ambele Adunări, sens în care încep discuțiile pe articole și votarea acestora în ritm alert (la data de 17 martie în Senat și la 20 martie în Camera Deputaților). Regele Ferdinand I sancționează și promulgă Constituția la 28 martie 1923, iar a doua zi aceasta este publicată în „Monitorul Oficial nr. 282” din 29 martie 1923, urmând a fi aplicată pe întreg teritoriul României Mari.

Dacă luăm în considerare faptul că pactul fundamental menținea intacte nu mai puțin de 87 de articole și revizuia 21 de articole din cele 133 ale Constituției carliste (1866), adăugând alte 27 noi¹⁹, activitatea Adunării Constituante ni se pare mai degrabă o revizuire decât o lege nouă. În plus, ea a fost elaborată destul de expeditiv și nu înțelegem prea bine graba cu care corpurile legiuitoare au acționat. Probabil că s-a avut în vedere situația politică externă: o Europă încă agitată după război, conflicte militare ori state vecine revizioniste. Contestată în vremea adoptării, ea a fost totuși acceptată de către clasa politică și de către societate, inclusiv de către românii din provinciile unite cu Țara, mai ales că această contestare nu viza în mod deosebit textul documentului, ci procedura de adoptare care nu ar fi garantat, potrivit opoziției, reprezentarea liberei voințe a membrilor Națiunii. Constituția consacră existența statului național unitar român (71,9% români), contribuind la consolidarea Unirii²⁰.

¹⁶ „Constitutiunea de facia nu poate fi suspendată nici în total, nici în parte (Constituția Principatelor Unite din 30 iunie 1866”, art. 128, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/26844>, accesat în 14 martie 2023.

¹⁷ Eleodor Focșăneanu, *op. cit.*, p. 77.

¹⁸ Barbu B. Berceanu, *op. cit.*, p. 305.

¹⁹ În total 132, iar în urma contopirii și renumerotării Constituția a avut în final 130 de articole de fond și 8 dispoziții tranzitorii, în total 138: Eleodor Focșăneanu, *op. cit.*, p. 81.

²⁰ Ioan Scurtu, Ion Agrigoroaiei, Petre Otu, *Instituțiile*, în vol. *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Reîntregită*, coord. Ioan Scurtu, București, Edit. Enciclopedică, 2003, p. 185.

Analizată din perspectivă istorico-politică, Constituția Reîntregirii, ca expresie a raportului de forțe din perioada de după război, a reprezentat așezământul juridic principal pe baza căruia au funcționat instituțiile fundamentale ale României Mari, conferind statului român – o națiune modernă și o țară aptă să se confrunte cu celelalte țări într-o competiție europeană și internațională – forma de guvernământ monarhică, întemeiată pe regimul democratic parlamentar-constituțional²¹, până în momentul promulgării Constituției Autoritare (1938) a regelui Carol al II-lea.

²¹ Angela Banciu, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități sociale*, București, Edit. Lumina Lex, 2001, p. 135.